

Historien om Dannebrog fra 1219 til 2019*

Af museumsdirektør, ph.d.

Janus Møller Jensen og lektor, dr.theol. Carsten Selch Jensen

Dannebrog siges at være et af verdens ældste flag. Ifølge legenden faldt det fra himlen under slaget ved Lyndanisse i forbindelse med et stort dansk korstog til Estland i 1219. Flaget førte dengang den danske konges hær til sejr, og siden har det været danskernes flag. De 800 år er blevet markeret i både Danmark og Estland. Det Teologiske Fakultet involverede sig i samarbejde med Tallins Universitet og Den Estiske Ambassade i jubilæet. Fakultetet husede i maj konferencen “Da Dannebrog faldt fra himmelen. Dansk-estiske forbindelser i 800 år”, og undertegnede var i den forbindelse med til at udgive en bog om historien om Dannebrog. Denne historie er noget mere kompliceret, end legenden lader ane. Legendens i den form, vi kender den i dag, blev først til i løbet af 1500-tallet. Dengang var Dannebrog kongens flag, et korstogsbanner givet af Gud til danske konges kamp for den sande tro. Først i 1800-tallet blev det folkets flag, og fortællingen om 1219 blev en del af den moderne nationale selvforståelse.

Den oprindelige legende og slaget ved Lyndanisse

I de første årtier af 1500-tallet sad to danske historikere, Christiern Pedersen og Peder Olsen, og arbejdede på hver deres store Danmarkshistorie, og blandt deres mange noter og efterladte papirer finder man faktisk den ældste version af legenden om Dannebrog. Begge fortæller nemlig, at Dannebrog faldt fra himlen under et dansk korstog i Estland i 1208, og i sidstnævntes gengivelse af legenden foregik i slaget ved Fellin (nu: Viljandi). Peder Olsen kendte imidlertid ikke til noget korstog i 1208, men vidste, at der havde været et korstog i 1219, så han ændrede simpelthen årstallet og stedet for begivenheden. Senere historikere har så uden et egentligt kildemæssigt belæg holdt sig til den version, som dermed blev en vigtig del af danskernes fortælling om dem selv.

Der er ingen tvivl om, at danske konger gennemførte korstog til Estland i begyndelsen af 1200-tallet. Korstogene var begyndt i 1095, da pave Urban 2. (1088-1099) havde opfordret til at erobre Jerusalem. Siden da havde korstogsbevægelse

sen spredt sig ud over hele Europa og var omkring 1200 en krig på mange fronter. I Østersøområdet havde danske konger allerede i 1100-tallet ført korstog mod deres hedenske naboer i bestræbelsen på at sikre og udbrede den kristne fred og tro. Omkring 1200 var fokus så rettet mod Estland og Letland i skarp konkurrence med tyske missionærer og korsfarere.

Valdemar 2. Sej (1202-1241) erobrede store dele af Estland og besejrede blandt andet en stor estisk hær i slaget ved Lyndanisse i 1219. Flere danske kilder omtaler korstoget, men den bedste kilde til selve slaget er en tysk missionær og krønikeskriver, Henrik af Livland (ca. 1188-1259), som selv levede i Letland på dette tidspunkt. Ifølge Henrik var slaget lige ved at ende i en katastrofe for danskerne, der blev ofre for et estisk overraskelsesangreb. De estiske krigere løb nærmest korsfarernes lejr over ende, og mange blev dræbt. Kun på et hængende hår blev korsfarerne reddet, da en anden del af hæren, som havde lejret sig lidt fra hovedstyrken, gik til modangreb og slog esterne tilbage. Efter sejren lod Valdemar en borg bygge på stedet, og byen deromkring blev senere kendt som Tallinn og er den dag i dag Estlands hovedstad. Navnet betyder sandsynligvis "danskernes by". Detaljerne om slaget har vi som sagt fra Henrik, der dog ikke nævner Dannebrog med ét eneste ord.

Korstogstegn og symboler

Oprindelsen til Dannebrog finder man sandsynligvis i skikken med at udruste korstogshære med korsbannere som symbol på, at de kæmpede for den kristne tro. Det havde for danskernes vedkommende allerede været tilfældet i 1147, hvor man

i et korstog mod venderne medbragte hellige korsfarertegn, jf. krønikeskriveren Saxo (ca. 1160-ca.1220). Korstogsprædikanterne lovede endda, at deres sjæle ville være i himlen, før deres blod blev koldt på jorden. En mønt fra Valdemar den Stores (1157-1181) tid viser ham ligeledes med korsfarertegn og korsfane. Det er derfor meget tænkeligt, at også Valdemar Sej (1202-1241) førte en sådan korsfane med sig i krig. Den eneste kilde til det er imidlertid legenden, som først kendes fra 1500-tallets afskrifter.

Selv om Dannebroglegenden først kendes fra begyndelsen af 1500-tallet, er Dannebrog som flag uden tvivl ældre. I 1380'erne har vi den tidligste gengivelse af Dannebrog – et banner med et hvidt kors på en rød baggrund – i en nederlandsk våbenbog som en del af den danske konges rigsvåben. Dannebrog optræder også som dansk fane i Erik af Pommerns rigssægl fra 1397, og i 1400-tallet omtales Dannebrog for første gang ved navn i svenske årbøger i forbindelse med krigen mellem Danmark og Sverige.

Dannebrog tabes – igen og igen – og legenden og flaget knyttes sammen

Når årbøgerne omtaler Dannebrog ved navn i 1400-tallet, er det som det danske hovedbanner, og mest fordi danskerne får den dårlige vane at miste flaget i kamp gang på gang. Og da Erik af Pommern forlod Danmark i 1438, tog han adskillige af rigets skatte og klenodier med sig, herunder også Dannebrog og en gylden helgenstatue. Alligevel omtales det som danskernes hovedbanner året efter. Dannebrog blev igen taget som bytte, da svenskerne erobrede et dansk krigsskib

i 1464, og blev tabt igen i slaget ved Brunkebjerg i oktober 1471, hvor Christian led et sviende nederlag og måtte efterlade både fane og et par fortænder på slagmarken. Endelig blev Dannebrog så tabt under felttoget i Ditmarsken i 1500, hvor den danske kongelige hær igen blev fuldstændigt slået.

Det er ikke til at sige, hvor gammel legenden om Dannebrog egentlig er, men det er ikke overraskende, at legenden blev nedskrevet netop i de første årtier af 1500-tallet. Overalt i Europa var man på den tid optaget af korstogenes historie på baggrund af samtidens korstog mod tyrkerne. Korstogene blev således en vigtig del af den nationale historieskrivning, hvor det var afgørende at vise, at riget havde en lang og glørværdig fortid som forkæmper for den sande tro.

Dannebrog som karklud eller nationalt symbol

I 1800-tallet begyndte kritiske historikere imidlertid at sætte spørgsmålstegn ved legenden og begyndte også at interessere sig for, hvor det "oprindelige" Dannebrog mon var blevet af. Allerede i 1777 havde det nystiftede kongelige genealogiske og heraldiske selskab forsøgt at skabe klarhed over Dannebrogsskæbne. Tilsyneladende skulle det have været ophængt i domkirken i Slesvig og her taget ned og forsvundet i forbindelse med en restaurering omkring 1660. En anden mindre sandsynlig mulighed var, at fanen blev flyttet til kirken i Kiel sammen med andre faner fra Slesvig. Da man i 1808 ville udvide Dannebrogordenen, iværksatte man endnu en undersøgelse, der havde til formål at finde eventuelle rester af det oprindelige Dannebrog. Man

forfulgte naturligvis også sporet til Kiel, men fik her den nedslående meddelelse, at fanerne var blevet bragt op på kirke loftet. I forbindelse med en større oprydning i slutningen af 1700-tallet var en del gammelt skrammel dog blevet solgt på auktion. En dristede sig endda til at sige, at fanen sandsynligvis var endt som karklud i et køkken i Kiel.

Fra sin rolle som kongeligt banner, givet til de danske konger af Gud til forsvar for fædrelandet og den sande tro, blev Dannebrog nu i løbet af 1800-tallet en vigtig del af konstruktionen af en ny national identitet. Det blev i langt højere grad hele folkets flag. Især i forbindelse med krigen mod prøjserne 1848-51 og 1864. Korstogenes tid var ovre – nu gjaldt det kampen for Danmark. Samme nationale tema anslås af A.D. Jørgensen, der reagerede skarpt på ideen om, at Dannebrog var endt som en karklud – det var alligevel for stærkt: "At fanen er tabt", skriver Jørgensen, "véd vi jo alle; men det er os ikke ligegyldigt, hvorledes det er gået til, om den er hensmuldret af ælde på et sted, som svarede til egen ærværdige fortid, eller den er vanæret og bortslængt som "skrammel" – og så oven i købet af tyskere. Jørgensen måtte konkludere, at den var hensmuldret af ælde i al værdighed i domkirken på en værdig plads! "Lad Sønderjylland beholde den tunge ære at være vore graves land: også Danebrog har her fyldt sine dages tal, omgivet af store minder".

Nye veje i den historiske forskning i Dannebrogsskæbningen

Dannebrog har fungeret som nationalt samlingspunkt i hvert fald siden 1400-tallet, men med forskelligt udgangspunkt:

først som kongebanner og korstogsflåne og siden som et folkeligt nationalt symbol, der ikke sjældent er blevet centrum i diverse politiske, nationale eller religiøse diskurser. Legenden har på den måde en betydning i historisk henseende som udtryk for en mulig kerne af sandhed. Historikerne og andre forskere bidrager således til at holde myten i live ved at diskutere, hvilke virkelige begivenheder der kan ligge bag legenden og dens oprindelse. Jubilæet her i 2019 har naturligvis på en særlig måde kunne danne ramme om fornyede studier af historien og en refleksion over Dannebrogfortællingens efterliv i de nationale fortællinger i henholdsvis Danmark og Estland.

Det var et håndgribeligt udtryk for dette fortsatte arbejde med en fælles historisk fortid, da det Teologiske Fakultet ved Københavns Universitet i samarbejde med Tallinns Universitet og Den Estiske Ambassade som nævnt inviterede til seminar i maj. På seminaret forsøgte danske og estiske forskere og foredragsholdere at tegne et billede af den lange fælles historie, der på en række punkter har knyttet de to lande sammen frem til i dag. Ambitiøst nok forsøgte seminaret at dække hele denne historie med et første tyngdepunkt i begivenhederne omkring 1219, der konstituerer den historiske ramme om Dannebroglegenden, og et andet tyngdepunkt i de to landes nyere historie, hvor eksempelvis Estlands kamp for selvstændighed gennem hele det tyvende århundrede på særlig vis fandt støtte fra dansk side, eksempelvis i form af danske frivilliges deltagelse i den estiske frihedskrig efter Den Første Verdenskrig og en tidlig anerkendelse af Estlands ny-vundne selvstændighed i 1991

efter Murens fald et par år tidligere. Der var således nok at tage fat på og mange historier at fortælle og reflektere over fra middelalderen og frem til i dag. Jubilæet er forståeligt nok blevet markeret på mange måder i begge lande gennem foredrag, udstillinger og særarrangementer. Den 15. juni kulminerede det hele i festgudstjenester, dansk royalt besøg i Tallinn og afsløringen af nye mindesmærker og erindringssteder for den fælles historie.

Spændende har det også været at følge det videnskabelige arbejde, som har udfoldet sig op til og under jubilæet her i 1219. Den umiddelbare forudsætning for det dansk-estiske seminar var netop det fælles arbejde med at trænge dybere ind i den historiske virkelighed bag legenden om Dannebrog for derigennem at få en større forståelse for, hvad det nærmere var, der karakteriserede de to lande og deres befolkninger, da de blev hvirvlet ind i den større fælleseuropæiske korstogsbevægelse, som kom til at sætte sig varige spor i begge landes senere historie – og som altså (måske) gav danskernes deres nationalflag og endte med at gøre Estland til “det mest nordiske land i Baltikum”, som forfatteren og Estlands-kenderen Mads Michael Hastrup Nilsson for nyligt har formulerede det i en bogtitel.

På seminaret i maj præsenteredes også et foreløbigt resultat af et forskningsmæssigt samarbejde mellem en arkæolog, en kunsthistoriker, en historiker og en kirkehistoriker i bogen *Da danskerne fik Dannebrog. Historien om de danske-estiske relationer omkring år 1200* (se de bibliografiske detaljer nedenfor). Og ikke nok med, at de fire forfatters faglige baggrunde var forskellige. Vi re-

præsenterede også begge lande. Dertil kommer, at vores respektive forskningsinteresser går på tværs af “trivialiteter” som nationalitet og bosted. Det har ført til et dynamisk og frugtbart samarbejde, der igen og igen har udfordret hver af os fagligt og med hensyn til fortolkningen af den fælles fortid. Bogen dokumenterer f.eks., at der ikke alle steder er fuld enighed om tolkningen af det overleverede kildemateriale, hvad enten der er tale om skriftlige kilder, arkæologiske fund eller middelalderlig arkitektur. Opgøret med gængse forskningstraditioner har været med til at berige forståelsen af den historiske baggrund for de danske korstog til Estland i det tidlige 1200-tal, hvordan det estiske samfund på den tid var organiseret, og hvad der kan have været baggrunden for Dannebrogsglegenden. Og bogen fører linjen op til nutiden ved at give et bud på, hvad fortællingen om Dannebrog

har betydet for en dansk national identitet op gennem århundrederne og frem til jubilæumsmarkeringerne i år.

Faglige samarbejder af den slags er nødvendige, udfordrende og givende. Det var indlysende, at bogen måtte udkomme samtidig på begge sprog for også derved forhåbentlig at inspirere til videre studier i de to landes fælles historie på vej med det næste Dannebrogjubiléum.

* Første del af artiklen er en let bearbejdet version af udvalgte afsnit fra Carsten Selch Jensen, Marika Mägi, Kersti Markus og Janus Møller Jensen, *Da danskerne fik Dannebrog. Historien om de dansk-estiske relationer omkring år 1200*, Argo 2019 (i kommission hos GAD) med en efterfølgende refleksion over det særlige formidlings- og forskningsmæssige arbejde, som jubilæet har afstedkommet.